

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN BEŞ ŞEHİR'DEKİ İKİ AYRI KONYA'SI

Mustafa Atiker

- Tanpınar'ın 1946'da ön sözsüz yayımladığı *Beş Şehir*'de Konya ile ilgili bölüm -diğer şehirlere: Ankara, Erzurum, Bursa ve İstanbul'a göre- oldukça kısa tutulmuştur. Daha doğrusu bu Konya yazısına, ileride yazılmak üzere alınmış birtakım çalışma notları gözüyle de bakabiliriz, çünkü adı geçen eserin 1960 tarihli ikinci baskısında Konya bölümü bütünüyle değişerek alabildiğine genişler, deyim yerindeyse baştan aşağı yeniden yazılır. Yine onun bu dört şehirle ilgili değerlendirmelerinin Konya ile birleşip *Beş Şehir* adı altında kitaplaşmadan önce *Ülkü* dergisinde bir yazı dizisi hâlinde çıktığını anımsatalım.¹ Kısaca Konya'nın asıl çerçeveye eklenmesi daha sonradır ve bu ilk başta şöyle gerekçelendirilmektedir:

Anadolu bir bütünlüktür, coğrafya, tarih. [,] insan, her şey bizi onun bu bütünlüğünü ikrar ve kabule daveteder [davet eder]; kıyıların arızasından[?] [arasından] biraz ilerleyip de Anadolu yaylasına doğru yükselmeğe başladınız mı, neresinde olursanız olunuz, bu bütünlük sizi bir büyü gibi sarar. Şiirine varabildiğiniz nisbetle [nispetle] Anadolu peyzajı, ruhuna erişebildiğiniz derecede Anadolu insanı, size hep bu birliği söyler.²

Beş Şehir'in ikinci ve daha sonraki baskılarındaysa yukarıdaki giriş bölümü ve onu destekleyen bütün paragraflar, daha doğrusu sürekli Anadoluculuk düşüncesine geri dönen değerlendirmeler bütünüyle çıkarılarak bugün alışageldiğimiz “Konya, bozkırın

1 Ömer Faruk Akün, “Ahmet Hamdi Tanpınar”: *İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi C XII*, 31 Aralık 1962, s. 13-14.

2 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*, *Ülkü*, Ankara 1946, s. 71.

tam çocuğudur.” cümlesiyle başlayan bir başka deneme metniyle karşılaşırız:

Konya, bozkırın tam çocuğudur. Onun gibi kendini gizleyen esrarlı bir güzelliği vardır. Bozkır kendine bir serap çeşnisi vermekten hoşlanır. Konya'ya hangi yoldan girerseniz girin sizi bu serap vehmi karşılar. Çok ârızalı [arızalı] bir arazinin arasından ufka dair bir ışık oyunu, bir rüya gibi takılır. Serin gölgeleri ve çeşmeleri susuzluğumuza uzaktan gülen bu rüya, yolun her dirseğinde siline kaybola büyür, genişler ve sonunda kendinizi Selçuk Sultanlarının şehrinde bulursunuz.³

Peki aradan geçen 14 yılda ne olmuştur da Tanpınar birincisinden çok farklı bir metin kaleme almış, ikincisinde ilk metindeki dördüncü paragraf yani bozkır konusunu işlediği yer de içinde, bütün paragrafları ya silmiş ya da büyük bir değişikliğe uğratmıştır. Söz gelimi Yahya Kemal'in 1071 Malazgirt Savaşı'nı milat kabul eden Türk tarihi görüşünden, diğer bir deyişle Yahya Kemal'ci Anadoluculuk düşüncesinden vaz mı geçmiştir ya da artık ona eskisi kadar bağlı değil midir? Tanpınar'ı dikkatli okuyanlar, görüşlerini kolay kolay değiştirmeyeceğini ve onlara bazen fikrisabit derecesinde bağlı olduğunu görürler. Yahya Kemal ve onun görüşlerine bağlılığı da böyledir. Ölümünden 13 gün önce günlüğündeki son satırlarında bu konuyla ilgili olarak şöyle demektedir:

[...] Tesirler bende kısa oluyor ve asıl olan hissî hayat olduğu için ona zıt olanlar devam etmiyor. Hiç kimsenin, Yahya Kemal hariç, tesiri altında kalmadım. Okuduklarım da onunla muvazene kurdu, hülâsa [hülâsa] évolué ettim, fakat değişmedim.[...]⁴

Dolayısıyla ikinci baskıdaki yeni metin de Yahya Kemal'in tarih fikrinden vazgeçme değil tam tersine aynı doğrultuda bir évolué etme; geliştirme, olgunlaştırma işidir. Ancak Tanpınar'da asıl olan -yukarıda da belirttiği gibi- hissî hayattır, bu nedenle tarihsellik fikri de kolayca bir “iç didişmeye, hesaplaşmaya” dönüşebilmektedir. 1960'taki ön sözde metni évolué etmek için Yahya Kemal de içinde olmak üzere, bütün bir geçmişle hesaplaşacağı ve dahası, *Beş Şehir*'in bunun için yazıldığı ilan edilmektedir:

Sade millet ve cemiyetlerin değil, şahsiyetin de asıl mâna [mana] ve hüviyetini, çekirdeğini tarihîlik denen şeyin yaptığı düşünülürse, bu iç didişme hiç te [de] yadırganmaz. Mazi daima mevcuttur. Kendimiz olarak yaşayabilmek için, onunla her ân [an] hesaplaşmaya ve anlaş-

3 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*, İş Bankası Yay, Ankara 1960, s. 89.

4 İnci Enginün - Zeynep Kerman, *Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Başbaşa*, 3. bs., Dergâh Yay. İstanbul 2008, s. 332.

Ahmet Hamdi TANPINAR

BES ŞEHİR

ÜLKÜ

ANKARA: 1946

maya mecburuz. [...] “Beş Şehir” işte bu hesaplaşma ihtiyacının doğurduğu bir konuşmadır. [...]”⁵

Ancak Tanpınar’da her şey, her hesaplaşma ve çatışma eninde sonunda müzik aracılığıyla tatlıya bağlanır, bütün farklar ve çelişkiler silinir. Tanpınar’ın “asıl dünyam” dediği his / duygu dünyasında sesler, daha açıkçası ahenkli sesler, zihin dünyasındaki fikirlerin yerini tutar ve onların da önüne geçer. Alman Romantik okulu ve Fransa’da Baudelaire’in başını çektiği Sembolizm okul temsilcileri gibi o da sanat derken ahenkli seslerden doğacak mutlak bir dil arayışının, vahiy dili olabilecek bir müzik estetiğinin peşindedir. Yahya Kemal ya da Baudelaire’in dili de bu bağlamda varılacak bir nokta değil, olsa olsa senfoni sözcüğüyle simgelenen ilahi düzen içinde évolüé edilecek; geliştirilecek bir kompozisyon, bir müzik parçasıdır. Yine “Onun için Anadolu en küçük iskelesinden en yüksek dağına kadar hep aynı semanın mucizeli oyunları dalgalandıran bir senfoniye benzer.” 1960’ta yayımladığı *Beş Şehir*’de böyle bir cümle yoktur, ya da kendi deyişle söz konusu cümle évolüé edilmiştir; Konya adlı denemesinin beş numaralı son parçasında müzik başköşededir, diğer bir deyişle Konya; Mevlevî ayinleri, sema, Konya türküleri geniş bir biçimde işlenerek bitirilir. Kısaca Tanpınar “Her eserimin başında -en küçük şiirimin bile- garptan veya bizden bir mûsiki [musiki] eseri vardır. Ve belki de beni şahsiyetimin asıl idrâkine [idrâkine], ancak eriştiğimiz zaman varlığını öğrendiğimiz noktalara götüren mûsikidir. Kompozisyon için de örneğim mûsiki olmuştur.”⁶ derken bizi yanıltmamıştır.

5 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*, s. X.

6 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, (Hazırlayan: Zeynep Kerman), MEB Yay., İstanbul 1969, s. 349.